

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

**ИЗВЕШТАЈ О РАДУ
УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ КОРИСНИКА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ЗА 2015. ГОДИНУ**

Београд, јул 2016. године

САДРЖАЈ

I	<i>УСТАНОВЕ ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ КОРИСНИКА</i>
	Уводна образложења
	Нормативна основа функционисања УСООС
	Број УСООС и географски распоред
	Капацитети смештаја
	Организација рада УСООС
	Запослени радници УСООС
	Усавршавање и обука радника УСООС
	Одговорности запослених у УСООС
II	<i>КОРИСНИЦИ УСООС</i>
	Неке демографске и социјалне одлике корисника УСООС
	Неке специфичне одлике корисника УСООС
III	<i>УСЛУГЕ СМЕШТАЈА УСООС</i>
	Становање
	Исхрана и одевање
	Стручни послови социјалне (и здравствене) заштите
	Старатељска заштита
	Заштита од насиља
	Сарадња УСООС са другим организацијама
	Одрживост услуге
IV	<i>ДРУГЕ СОЦИЈАЛНЕ УСЛУГЕ УСООС</i>
V	<i>ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ</i>

УСТАНОВЕ ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ КОРИСНИКА (УСОС)

Уводна образложења

Извршена је анализа Извештаја о раду установа за смештај одраслих и старијих корисника у Србији у 2015. години која обухвата јавни сектор (у даљем тексту: УСОС). Поред тога, УСОС постоје и функционишу и у приватном сектору¹. Републички завод за социјалну заштиту је, на основу свих приспелих појединачних извештаја о раду УСОС, разматрао годишњи рад 41 установе, или 95,3% од укупног броја установа за смештај одраслих и старијих корисника у јавном сектору. По важећој Уредби о мрежи установа социјалне заштите за смештај Република има укупно 43 УСОС². Извештајем нису обухваћени домови у *Ваљево* и *Косовској Митровици*, којима Завод не располаже.

У овом извештају је извршена синтеза појединачних података о УСОС и њиховом раду у току 2015 године, чиме је сагледан и њихов укупан допринос у области дугорочног збрињавања, односно социјалне заштите старијих и одраслих особа са инвалидитетом. Услуга смештај у дом (или, по Уредби, смештај у УСОС) је само једна од услуга *дугорочног збрињавања*, првобитно намењена *старијим особама*. Касније се, као резултат растућих потреба, уз ову групу корисника укључују и одрасле особе са одређеном врстом и степеном инвалидитета³.

Нормативна основа функционисања УСОС

Нормативни акти који у уређују услуге смештаја старијих (и одраслих) особа у систему социјалне заштите у Републици Србији су *Закон о социјалној заштити*, и *Уредба о мрежи установа социјалне заштите*, 2013⁴, као и *Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите*⁵, који дефинише минимум *стандарда квалитета услуге домског смештаја*. Овај правилник прецизно дефинише минимуме стандарда квалитета и других социјалних услуга које се, у складу са Законом о социјалној заштити, могу уводити и пружати у установама за смештај одраслих и старијих особа, о којима ће, такође, бити речи у Извештају.

Закон о социјалној заштити наводи услуге смештаја као: „*смештај у сродничку, хранитељску или другу породицу за одрасле и старије или домски смештај, смештај у прихватилиште или друге врсте смештаја*“. Овај пропис дефинише се да старије особе могу бити *корисници домског смештаја* односно, социјалне заштите, као да корисници смештаја могу бити и одрасле особе („*од навршених 26 до навршених 65 година*“) које „*имају потребе за коришћењем услуге смештаја*“. Старије особе (65+) као потенцијални корисници домског смештаја или других видова социјалне заштите дефинишу се као „*особе које се обраћају држави за помоћ и подршку а ради обезбеђења егзистенцијалног минимума и/или одговарајуће подршке за њихово социјално укључивање*“.

¹ Рад УСОС у приватном сектору је предмет посебног Извештаја

² Посао логичке провере података достављених у Ексел форматима извештаја је ове године због неуједначеног квалитета података у извештајима био је знатно увећан и завршен касније од предвиђеног рока.

³ По Закону о социјалној заштити 2011 године, и касније Уредби о мрежи, УСОС добијају име и нову групацију потенцијалних корисника. То су одрасле особе којима је неопходна свакодневна помоћ у обављању послова самозбрињавања, и то у дужем временском периоду.

⁴ Уредба је објављена у „Службеном гласнику РС“, број 12/2013.

⁵ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, „Службени гласник РС“, бр. 42/2013

Према Закону о социјалној заштити, домским смештајем се кориснику обезбеђује становање, задовољење основних животних потреба и здравствена заштита. Домски смештај се обезбеђује кориснику коме се не може обезбедити останак у породици, или када такав останак није у његовом најбољем интересу, односно када му се не могу обезбедити друге неопходне услуге у заједници, или породични смештај. Домски смештај се обезбеђује у различитим видовима: као стандардни смештај, смештај уз интензивну или додатну подршку (негу), ургентни смештај, повремени смештај. Предвиђено је и постојање потенцијално нових облика домског смештаја, као и да дом за смештај одраслих и старијих не може имати капацитет већи од 100 корисника.

Други значајан нормативни акт којим се ближе дефинише основна делатност установа социјалне заштите за смештај корисника и којим се одређују капацитети и групе корисника је Уредба о мрежи установа социјалне заштите⁶. Важећа Уредба донета је у 2013. години, а претходна Уредба је редефинисала установе за смештај старијих особа као установе за смештај и одраслих и старијих особа. То је представљало усклађивање са новим Законом, који је препознао потребе циљне групе потенцијалних одраслих корисника.

Према Уредби (као и Закону), установе социјалне заштите за смештај обухваћене мрежом пружају услуге домског смештаја, као и услуге процене потреба и планирања заштите корисника. Ове установе треба да обављају и друге врсте делатности, односно пружање услуга које су усклађене са основном услугом. За пружање нових услуга надлежно Министарство (односно надлежни покрајински орган) даје установи сагласност за остварену усклађеност међу услугама.

Уредба о мрежи установа социјалне заштите на нивоу Републике дефинише укупно 60 установа за смештај одраслих и старијих корисника у јавном сектору, као и њихове капацитете. Од тог броја укупно је **43 установе за “домски смештај одраслих и старијих особа без спецификованих карактеристика”**. Од како су 2012. ове установе (геронтолошки центри, домови и одељења ЦСР) предвиђене за смештај и одраслих, број старијих корисника се постепено смањује, па су популације у домовима постале млађе. Фактички, овај процес „подмлађивања“ започет је и знатно раније, али од доношења Уредбе о мрежи установа из 2012. године он се дешава динамичније.

Уредбом је наведено да су све установе дужне да број и структуру корисника ускладе са утврђеним капацитетима у року од три године, од дана ступања на снагу тог прописа. Са 2015. годином је истекао прописани рок, па ће и овај индикатор бити укључен у анализу и представљен у Извештају⁷. Уредба не дефинише односе између капацитета који намењени за одрасле кориснике у односу на капацитете намењене за старије кориснике социјалне заштите. Претпоставка може бити да тај однос треба да зависи од објективних услова (структурних и функционалних) којим домови располажу. Али истовремено то значи да се мора водити рачуна и о потребама становништва са циљем да се не угрожавају ни интереси старијих људи али ни интереси одраслих особа са инвалидитетом. Треба поменути да Уредба обухвата и неке установе за смештај у јавном сектору које још нису у функцији (2). Обрнуто, Уредбом о мрежи установа за смештај не обухватају се домови у приватном сектору, тако да је потребно усклађивати постојећу регулативу и актуелно стање.

⁶ У даљем тексту Уредба

⁷ Иако установе за смештај одраслих и старијих обухваћене мрежом могу обављати и другу делатност и пружати друге услуге одраслима и старијима у окружењу, у самој табели Уредбе за капацитете установа за одрасле и старије још увек недостаје простор или колона у коју би се могли уписивати и постојећи капацитети за друге социјалне услуге које се пружају јер су оне такође од виталног значаја за старије на одговарајућем подручју које установа „покрива“ и услуге дугорочног збрињавања.

Број и географски распоред УСОС

У овом делу анализе бавимо се подацима о броју, капацитету и географском распореду установа за смештај одраслих и старијих корисника. Број установа је у дужем периоду релативно мало порастао, па се међу стручњацима најчешће може чути процена да је број домова недовољан, као и да је мали њихов укупни капацитет у односу на број потенцијалних корисника, старијих становника (1,2 милиона 65+ у општој популацији) или особа са инвалидитетом (око 700 хиљада у општој популацији). С тим у вези, када посматрамо последње четири године, број смештених корисника се у току године кретао око 11 хиљада, док је број корисника на дан 31. децембра по правилу нешто мањи од девет хиљада (одраслих и старијих).

Табела 1. Број корисника и капацитет УСОС у јавном сектору у периоду 2012.- 2015.

Година	Број корисника смештених у току 2015 године	Број корисника смештених на дан 31 децембра 2015 године	Капацитет по Уредби	% Попуњености капацитета на дан 31 децембра
2012.	11.637	8.171	8.837	92%
2013.	11.178	8.054	8.851	91%
2014.	10.859	7.942	8.879	89%
2015.	11.372	8.102	8.978	90%

Укупан број корисника, у току године и на дан 31. децембра, током четири године незнатно варира, и увек је попуњено око 90% смештајног капацитета. Практично, капацитети су максимално искоришћени, уз увек присутне листе чекања (317 старијих особа чека на смештај на крају 2015. године).

Графикон1.

УСОС су чешће смештене у северним, централним и источним деловима Републике Србије. Потребне за смештајем као видом дугорочног збрињавања у Републици Србији нису географски равномерно распоређене, па ни распоред установа за смештај одраслих и старијих корисника (УСОС). Распоред установа је, пре свега, настао пратећи захтеве и потребе становништва у одређеним подручјима земље. Из ових разлога није случајно што још и данас има крајева у Републици у којима су капацитети за смештај минимални. У развоју УСОС у јавном сектору се већ у дужем периоду настоји да услуге смештаја буду за велику већину потенцијалних корисника у самом месту сталног боравка, или релативној близини. Последњих година на избор УСОС од стране корисника, поред њиховог географског положаја, утичу и други фактори као што је цена смештаја, и слично.

Капацитети смештаја

Законом је одређено да се до 2015. године изврши *усклађивање капацитета у домовима* за одрасле и старије у складу са *Уредбом о мрежи установа за смештај*. Одступање од капацитета у Уредби је тренутно занемарљиво мало и износи 1%.

Табела 2.

УСОС појединачно - капацитет и број корисника у 2015. години

Ред. Бр	Назив установе, место, општина/град	Смештајни капацитет, по Уредби	Укупан број корисника	Нови корисници у 2015. години	Број корисника на дан 31.12.2015.
1	Алексинач ГЦ, Радна јединица „Алексинач”,	120	148	24	113
2	Апатин дом, Установа за одрасле и старије „Апатин”,	185	238	69	169
3	Бачка Паланка ГЦ, Установа за одрасле и старије „Бачка Паланка”	110	152	50	106
4	Бечеј ГЦ, Установа за одрасле и старије „Бечеј”,	193	243	96	158
5	Београд ГЦ, Установа за одрасле и старије „Београд”, 4 радне јединице	1182	1441	327	1113
6	Блаце (дом при ЦСР) Установа за одрасле и старије „Блаце”,	50	52	14	39
7	Брус (дом при ЦСР), Установа за одрасле и старије „Брус”	75	84	20	58
8	Деспотовац дом при ЦСР, Установа за одрасле и старије „Деспотовац”	70	77	26	54
9	Димитровград дом, Установа за одрасле и старије „Димитровград”	90	130	41	87
10	Јагодина ГЦ, Установа за одрасле и старије „Јагодина”,	270	359	102	261
11	Кањижа ГЦ, Установа за одрасле и старије „Кањижа”,	95	116	48	68
12	Кикинда ГЦ, Установа за одрасле и старије „Кикинда”,	180	215	61	163
13	Књажевац ГЦ, Установа за одрасле и старије „Књажевац”,	220	339	127	212
14	Крагујевац ГЦ, Установа за одрасле и старије „Крагујевац”,	330	492	174	321
15	Крупањ (дом при ЦСР) Установа за одрасле и старије „Крупањ”	60	74	27	51
16	Крушевац ГЦ, Установа за одрасле и старије „Крушевац”,	220	256	86	170
17	Кучево (дом при ЦСР) Установа за одрасле и старије „Кучево”	150	184	43	143
18	Кула дом, Установа за одрасле и старије „Кула”	105	117	26	84
19	Лесковац ГЦ, Установа за одрасле и старије „Лесковац”,	180	273	98	180
20	Љубовија дом, Установа за одрасле и старије "Љубовија"	50	35	6	29
21	Матарушка Бања ГЦ, Установа за одрасле и старије „Матарушка Бања”,	252	263	0	251
22	Младеновац ГЦ, Установа за одрасле и старије „Младеновац”,	310	376	96	276

23	Мол дом, Установа за одрасле и старије „Мол”,	220	284	95	181
24	Ниш ГЦ, Установа за одрасле и старије „Ниш”,	286	404	131	273
25	Нови Кнежевац дом при ЦСР, Ус. за одрасле и старије „Нови Кнежевац”	40	55	15	37
26	Нови Пазар дом при ЦСР, Установа за одрасле и старије „Нови Пазар“	80	54	44	44
27	Нови Сад ГЦ, Установа за одрасле и старије „Нови Сад”,	868	1187	422	761
28	Обреновац ГЦ, Установа за одрасле и старије „Обреновац”	340	395	137	302
29	Панчево ГЦ, Установа за одрасле и старије „Панчево”,	200	238	75	169
30	Пожега дом при ЦСР, Установа за одрасле и старије „Пожега”	50	76	27	51
31	Прокупље дом, Установа за одрасле и старије „Прокупље”,	150	161	40	123
32	Рума ГЦ, Установа за одрасле и старије „Срем”,	285	386	107	285
33	Шабац ГЦ, Установа за одрасле и старије „Шабац”,	230	373	155	228
34	Смедерево дом, Установа за одрасле и старије „Смедерево”,	180	221	47	175
35	Сомбор ГЦ, Установа за одрасле и старије „Сомбор”	310	332	114	228
36	Суботица ГЦ, Установа за одрасле и старије „Суботица”,	530	697	202	504
37	Сурдулица дом, Установа за одрасле и старије „Сурдулица”,	80	88	11	77
38	Ужице дом при ЦСР, Установа за одрасле и старије „Забучје”	80	88	10	77
39	Врбас ГЦ, установа за одрасле и старије“Врбас“	125	143	31	109
40	Вршац ГЦ, Установа за одрасле и старије „Вршац”,	108	133	0	105
41	Зрењанин ГЦ, Установа за одрасле и старије „Зрењанин”,	300	393	124	267
УКУПНО 2015.		8959	11372	3348	8102

Разлике у појединачним смештајним капацитетима установа су велике. Оне су настале због различитих потреба и захтева становништва, али и због различитих економских и других могућности локалних заједница, које сопственим средствима учествују у њиховом оснивању.

Укупно **12 УСООС**, што представља 29% од укупног броја смештајних јединица, има капацитет мањи од 100 места (Законом утврђен капацитет). Домови са капацитетом нешто испод 200 места (13 УСООС) такође чине 29%. Преосталих **16 УСООС** имају веће капацитете (изнад 200 и 300 места). Међутим, треба нагласити, да је реч о Геронтолошким центрима, сложеним организацијама које сем смештаја пружају више различитих услуга за старије особе у локалној заједници. Геронтолошки центри су по правилу смештени у већим урбаним центрима – градовима, где су и потребе за смештајем и услугама веће. Корисници у тим домовима најчешће су смештени у више мањих организационих целина. Оне су најчешће и архитектонски засебне целине. Често се организационе јединице домова налазе и на више

различитих локација у граду. Увек се чине и одговарајући додатни напори да би се избегло стварање тзв. „гета“, или пренасељености места истом циљном групом.

Организација рада УСОС

Организацијом рада у оквиру свих 41 УСОС уређују се и комбинују сви неопходни општи и специфични услови за рад – структурни и функционални. Организација рада на нивоу установа за смештај одраслих и старијих корисника делимично је сугерисана Уредбом о мрежи установа у социјалној заштити.

Унутрашња организација ових установа има много међусобних сличности. Све УСОС садрже организационе јединице - домски смештај (Табела 1), као и посебне јединице за пратеће службе. У унутрашњој организацији рада могу да се оснивају и још мање, конкретне организационе јединице УСОС, и то из неколико разлога.

- 1. Због просторних и архитектонски датих (или пројектованих) услова у којима функционише установа** – Установа може да садржи две одвојене грађевинске целине које се могу налазити у различитим деловима града. Грађевински објекти, такође, могу бити на два или више спратова, и због физичке одвојености деле се и организационо, па тако налажу одређени начин функционисања установе.
- 2. Због више дефинисаних, различитих функција установе** - Базичне функције установа за смештај као што је набавка, припрема и дистрибуција хране, или техничко одржавање објеката и опреме, или заједничке и административно-финансијске службе, увек су посебне службе и организационе јединице. Исто тако, некада се посебно организује пружање социјално заштитних и/или социо-терапијских услуга, пружање услуга здравствене неге и лечења односно, здравствених услуга (укључујући здравствену рехабилитацију). Посебне радне активности захтевају и посебне организационе јединице поводом пружања других социјалних услуга.
- 3. Због различитог степена функционалних способности корисника УСОС** - Разлике у физичком здрављу, односно способности кретања корисника захтевају и специфичну организацију живота и подршке. Најчешће су организационе јединице „за покретне“ (независне кориснике), и „стационаре“ (организационе јединице „за непокретне“, физички зависне кориснике).
- 4. Због различитог степена менталних способности корисника** – у односу на ментално здравље корисника, као основ за организацију свакодневног живота, уобичајена су „отворена одељења“ - организационе јединице где бораве корисници очуваног менталног здравља, и тзв. „затворена одељења“ - одељења у којима кретање корисника мора бити под посебним надзором (за кориснике са деменцијом и/или другим душевним сметњама). Разлог за ову организацију је разлика у степену, па и различитом садржају потребне подршке за одрасле и старије са менталним сметњама.

5. **Због величине капацитета и ефикасности у организовању активности** – пружање услуге смештаја и других социјалних услуга се најчешће посебно организује у установама са великим капацитетом (24 УСОС). Пружање непосредне заштите се организује у више одвојених и мањих целина, или организационих јединица које имају мањи капацитет. У организацији се ове целине дефинишу по поменутиим критеријумима, тако да обухватају одређене подгрупе корисника.
6. **Због различитог узраста корисника** – могуће је размишљати и о овом елементу као фактору унутрашње организације рада у пружању услуга. Старост корисника јесте фактор који се одражава на свакодневни живот, навике и интересовања корисника.

Запослени радници УСОС

Према извештају о раду, у 2015. има **укупно 4.201 запослених радника у УСОС**. То је за 220 или 5% мање у односу на важеће нормативе (4.421) које је утврдило Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Из тог разлога је, у току 2015. године, у УСОС поред стално запослених радника радило и 702 радника на одређено време. Највише ових радника је на уговору о привременим и повременим пословима (418), или на замени особља (202). Током године је било ангажовано 19 волонтера.⁸

Графикон 2: Структура запослених у установама

⁸ Двоструко више него 2014. године кад је било евидентирано само 8 волонтера.

У структури запослених радника на неодређено време у УСОС у 2015. години **преовлађују технички и административно финансијски радници (1.630 радника), који чине 39%** од укупног броја запослених. Укупно 37% (1552) чине пружаоци неге, потом следе здравствени радници са 16% (696). **Стручни радници социјалног рада, чине 6% (243 радника)**, док руководиоци чине 2% од укупног броја запослених УСОС (80 радника). Међу запосленима има знатно више жена него мушкараца, чак 85% према 15%. Више од две трећине радника, или 69,4% припада старосној групи узраста од 40 до 60 година. Изузетно је мали број радника млађих од 30 година (5,8%). Подаци указују да се већа пажња у планирању кадрова мора посветити обезбеђивању постепене смене генерација радника, и с тим у вези адекватне међусобне сарадње генерација, у циљу размене практичних искустава.

Усавршавање и обука радника УСОС

Више од две трећине УСОС (29 од 41 установа, или 70,7%) је испунило редовну годишњу обавезу планирања обука и усавршавања радника. Сваке године региструје се нешто већи проценат УСОС који планирају обуке. Овим су обухваћени углавном сви већи геронтолошки центри у Србији, односно, обухваћена је знатна већина запослених (па тиме и корисника). Осталих 12 установа изгледа да још увек не посвећује довољну пажњу образовању и усавршавању запослених, указујући да је најчешћи разлог недостатак средстава за професионално усавршавање.

Очекивано, највеће интересовање запослени у УСОС показују за развој компетенција за рад са старијима. Посматрајући на нивоу конкретних обука, истиче се „Обука о одређивању степена подршке кориснику“, којом су обухваћене скоро све установе. Затим, има доста захтева и за обуку „Ефикасна комуникација са старима“, која је важна за бољи квалитет услуге смештаја. Обука „Превенција насиља над старијим особама“ показала се као неопходна, као и обука за „Активирање корисника институционалне заштите“, „Примена групног рада са корисницима институционалне заштите“, и сличне. С обзиром на релативно тежак посао, није чудно што је значајан интерес и за обуку „Превенција синдрома сагоревања“. Запослени, такође, имају наглашену потребу за обукама из области рада са дементним особама, конкретније са особама са Алцхајмеровом болешћу, као и за рад са особама које су на смештају због различитих душевних обољења, где стручна припремљеност особља може бити од огромног значаја.

О заинтересованости за процес трансформације и отварање ка новим услугама у заједници намењеним старијима, такође сведоче наведене тражене обуке из ове области: „Смернице за успостављање и управљање услугама социјалне заштите“, „Обука за рад у дневном центру за старе“, „Интегрални програм помоћи у кући са елементима базичне неге“, „Обука у области мониторинга и евалуације услуга социјалне заштите“. Један број УСОС заинтересован је и за обуке у области писања и руковођења пројектима, што би требало да посебно ојача компетенције запослених у пројектном управљању и унапреди снаге за отварање и тестирање нових услуга пројектним путем. У захтевима за обучавањем се појављују и обуке за раднике здравственог профила, и правнике и стручне раднике, које су у вези са поступком лиценцирања.

Одговорности радника у УСОС

Обавезе за вођење евиденције прописана је законским и подзаконским актима. Закон о социјалној заштити (2011), у делу о основним (етичким) начелима делатности социјалне заштите јасно указује на обавезе свих запослених у УСОС. Професија, или етички код стручног социјалног рада, налаже стално ангажовање на елиминацији свих појава занемаривања, дискриминације и насиља, као и обавезног поштовања основних људских права корисника.

У односу на 2014. годину, у 2015. је ситуација унапређена. У 2014. години обавезним **прописаним процедурама за изјаве жалбе корисника** располагало је само нешто више од половине УСОС (24), док је у 2015. години у праксу уведено поштовање прописаних процедура за жалбе корисника у 33 УСОС (80,5%).

У 2015. години 30 УСОС (а 2014. године у 22 установе) је имало дефинисане **обавезне процедуре за примену рестриктивних поступака и мера** према корисницима. **Тимови запослених стручњака који су задужени за поступање у случајевима насиља** над корисницима формиран су у 2015. години у 24 УСОС. И поред ових унапређења подаци потврђују да има још много простора за напредовање.

II

КОРИСНИЦИ УСОС

Флукуација корисника УСОС

У Табели 2 су, између осталог, приказани и нови корисници по свакој УСОС, дакле они који су се уселили у домове током 2015. године (3.348 корисника). Нови корисници чине мање од трећине или 29,5% од укупног броја корисника домова. **Флукуација корисника у овим установама** је у односу на претходне године смањена, што је истовремено показатељ да корисници у дому бораве дуже. На флукуацију корисника утиче низ фактора, од здравственог и социоекономског стања усељених корисника, па до спољних фактора - објективног квалитета становања, квалитета исхране, квалитета одговарајуће неге и нивоа здравствене заштите.

Има и нових фактора који донекле могу утицати на смањену флукуацију корисника УСОС. То је моменат масовнијег усељавања одраслих особа са инвалидитетом (и млађих од 50 година) у све УСОС, јер су домови у 2012. години и званично пререгистровани и за смештај одраслих особа. Одраслих особа корисника домова је било и пре 2012. године али у значајно мањем броју (8 -10%). Примећује се да са значајнијим уласком одраслих корисника у домовима и флукуација корисника опада. Број нових корисника који су се у претходној години уселили у УСОС, одраслих и старијих заједно је **3.348**. На нивоу појединачних УСОС највећи је број усељених нових корисника у ГЦ Нови Сад (422), у коме је у току 2015. било смешетено само 6% одраслих корисника. Али има и обрнутих примера - домова у којима у току године није био усељен ни један нови корисник, као што је ГЦ Вршац.

Неке демографске и социјалне одлике корисника УСОС

Из годишњих извештаја о раду установа прикупили смо основне податке о социо-демографским одликама корисника: о старости и родној припадности, о породичном и образовном статусу, али и о радном, односно, пензијском статусу. Подаци о корисницима у целини, као и на нивоу сваког дома појединачно, непосредно помажу одговорним службама у организовању свакодневног живота у установи, омогућавању и подстицању корисника и контаката и повезивању корисника са њиховим породицама и пријатељима, као и обезбеђивању неких неопходних услуга. Све ово у крајњем исходу значајно подиже квалитет услуга које се у УСОС пружају, али утиче и на квалитет живота корисника (и запослених) у установи.

Укупан број корисника у УСОС у току 2015. године био је 11.372, док је на дан 31.12.2015. било укупно 8.102 корисника.

Табела 3. Структура корисника домског смештаја према узрасту и полу у 2015

Структура корисника домског смештаја према узрасту и полу у 2015.								
Узраст	Мушки		Женски		Укупно			
	Укупно у 2015.	Бр. на дан 31.12.2015.	Укупно у 2015.	Бр. на дан 31.12.2015.	Укупно у 2015.	%	Бр. на дан 31.12.2015.	%
до 50 год.(одрасли)	176	139	134	113	310	2,73%	252	3,11%
51 - 64 год.(одрасли)	852	702	644	561	1496	13,16%	1263	15,59%
65 - 70 год.(старији)	678	504	773	621	1451	12,76%	1125	13,89%
71 - 79 год.(старији)	1187	833	2054	1546	3241	28,50%	2379	29,36%
80– 89 год.(старији)	1262	812	2877	1823	4139	36,40%	2635	32,52%
преко 90 година (старији)	212	117	523	331	735	6,46%	448	5,53%
УКУПНО	4367	3107	7005	4995	11372	100%	8102	100%

Посматрано према *родној припадности*, у УСОС је више жена него мушкараца. Укупан број жена је 7.005, или 61,6%, док је број мушкараца 4.367, или 38,4%. Међу корисницима млађег узраста преовлађују мушкарци, док међу корисницима старијег узраста преовлађују жене. Поредићи са претходним годинама, у току 2015. године *старосна структура корисника* се само благо изменила у корист млађих и најстаријих. Највећи број корисника установа ипак чини група старости од 80 до 89 година (4.139 или 36,4%). Наредна група по броју корисника је од 71 до 79 година, са 3.241 корисника или 28,5%. Ове две узрасне групе заједно чине две трећине корисника установа за смештај.

Најмању групу корисника у овим установама чине млађе одрасле особе до 50 година, са 310 припадника, или нешто мање од 3% од укупног броја. Већ наредна група одраслих особа, од 51 до 64 године, је скоро пет пута већа (1.496). Одраслих има 16% од укупног броја – што је и сваки шести становник дома. Међутим, према подацима на дан 31 децембра, 2015. године, одрасле особе испод 65 година су чиниле групу од 1.515 особа, односно 19%, што је скоро сваки пети корисник. Мању групу корисника чине особе старости изнад 90 година, којих је у току године било 735, тј. 6,46%.

Табела 4. Број и старосна структура корисника смештаја у периоду 2009. до 2015. године

<i>година</i>	<i>2009.</i>	<i>2010.</i>	<i>2011.</i>	<i>2012.</i>	<i>2013.</i>	<i>2014.</i>	<i>2015.</i>
старост							
до 50	315	316	313	363	311	293	310
51 - 64	923	1.298	1.350	1.493	1.425	1.372	1.466
65 - 70	1.744	1.298	1.369	1.195	1.261	1.237	1.451
71- 80	4.233	4.045	4.048	4.116	3.530	3.230	3.241
81 – 90	3.676	3.795	3.891	3.947	4.060	4.068	4.139
90 +	366	410	456	523	591	659	735
укупно	11.257	11.162	11.427	11.637	11.178	10.859	11.372

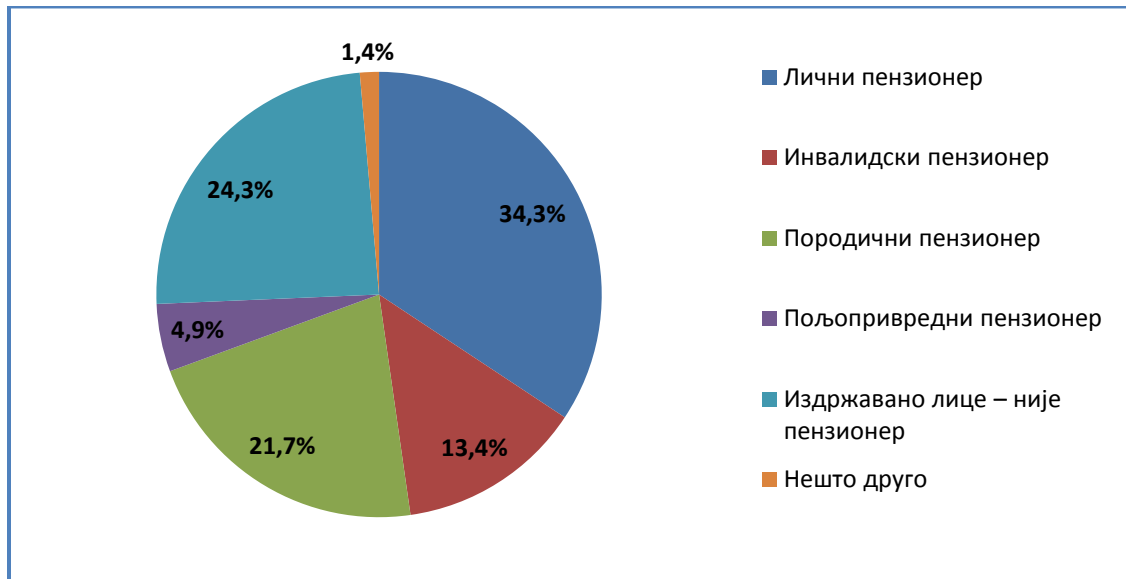
Према подацима о родној и старосној структури корисника у протеклих седам година, треба имати у виду и неколико трендова промена. Све је већи број одраслих корисника у УСОС. Доминантно присуство жена је континуирано и резултат је већих потреба жена за смештајем. Примећују се и блага старосна померања ка све старијем добу, што значи да се потреба за смештајем одлаже (чак је 43% корисника старије од 80 година). У томе је приметан пораст учешћа старијих од 90 година, са 3% на 6%.

За све кориснике УСОС се бележи њихово раније *место сталног пребивалишта*. У складу са стручним препорукама, у установама преовлађују корисници чије је место сталног пребивалишта у релативној близини установа. Укупно 74% корисника је са територије округа на коме се налази установа, а 26% (или нешто више од четвртине) станара је са подручја другог округа. Ово учешће је исто и за жене и за мушкарце. Један мањи број корисника (7%) са уласком у дом у њему пријави своје *стално боравиште* (на дан 31.12.2015. њих 792).

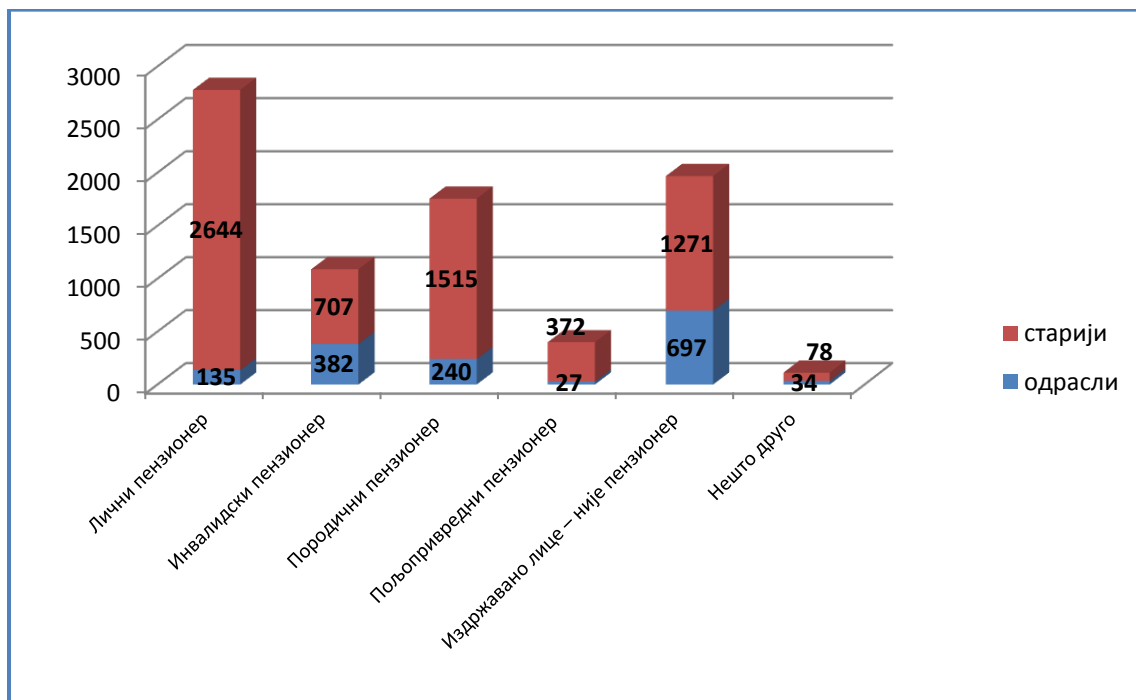
Образовни статус је евидентиран за све кориснике који су у току 2015. године боравили у УСОС. *Највише корисника је било без школе или 34%*. Међу њима је два и по пута више жена. Средњу школу или неку квалификацију има 28,5% корисника и нешто је мало више жена него мушкараца. Одмах за њима су корисници са основном школом (скоро двоструко више жена), или 28%, док 9,5% корисника има више, или високо образовање, а међу њима је нешто више мушкараца.

У извештају УСОС је евидентиран *пензијски или радни статус* за све кориснике на дан 31.12.2015. године. Укупно 2/3 корисника су пензионери. Највише је личних пензионера (34,3%), затим породичних, па инвалидских и на крају пољопривредних. Готово ¼ корисника су издржавана лица. Према радном статусу постоје и разлике између група старијих и одраслих корисника. Међу старијим корисницима најбројнија је група личних пензионера, која обухвата 40,1% те групе, укупно 79,5% старијих корисника јесу пензионери, за разлику од одраслих корисника међу којима је чак 46% издржаваних лица и међу њима преовлађују мушкарци.

Графикон 3. Радни статус корисника УСОС, 2015. године

Графикон 4. Радни статус корисника УСОС, 2015. године у односу на старост корисника

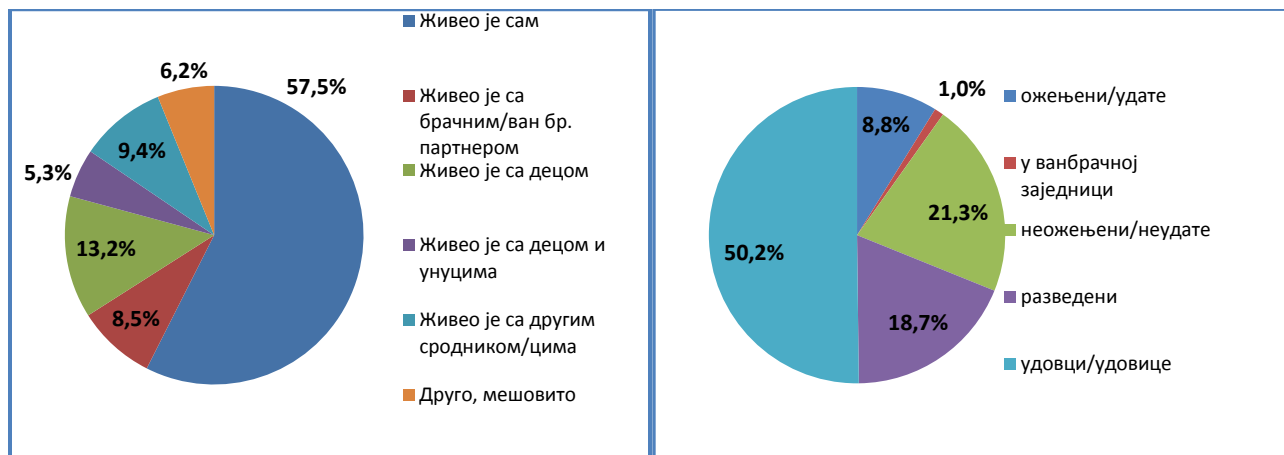

Прикупљени су подаци о *начину финансирања домског смештаја* који указују да за 45% корисника домова бар делом учествује буџет, док се преосталих 55% корисника или самофинансира или плаћа смештај уз помоћ сродника или на основу уговора о доживотном издржавању.

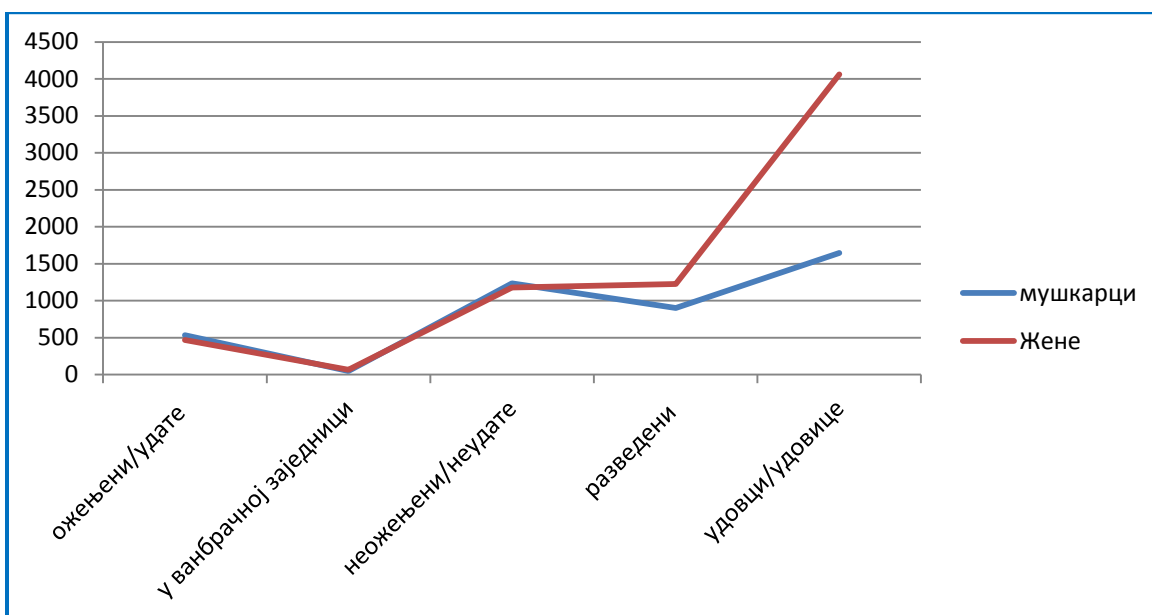
Брачни и породични статус корисника је утврђен за целокупну популацију корисника домова у 2015. години. Најчешће корисници УСОС су *удовице и удовци*, 50,2% укупног броја. Имајући у виду значајно већи удео жена у домском смештају, удовице чине 36% укупног броја корисника. Једну петину или 21,3% чине *неудате и неозжењени*, међу којима је скоро изједначен однос жена и мушкараца. По

породичном статусу који су корисници имали пред смештај преовлађује група корисника који су *живели сами* у више од половине случајева (57,5%). Следе они који су живели у домаћинству са својом децом (13,2%), са другим сродницима (9,4%), са партнером (8,5%), са децом и унуцима (5,3%) и у неким другим заједницама.

Графикон 5: Брачни и породични статус корисника УСОС 2015. године

Графикон 6: Брачни статус корисника према полу

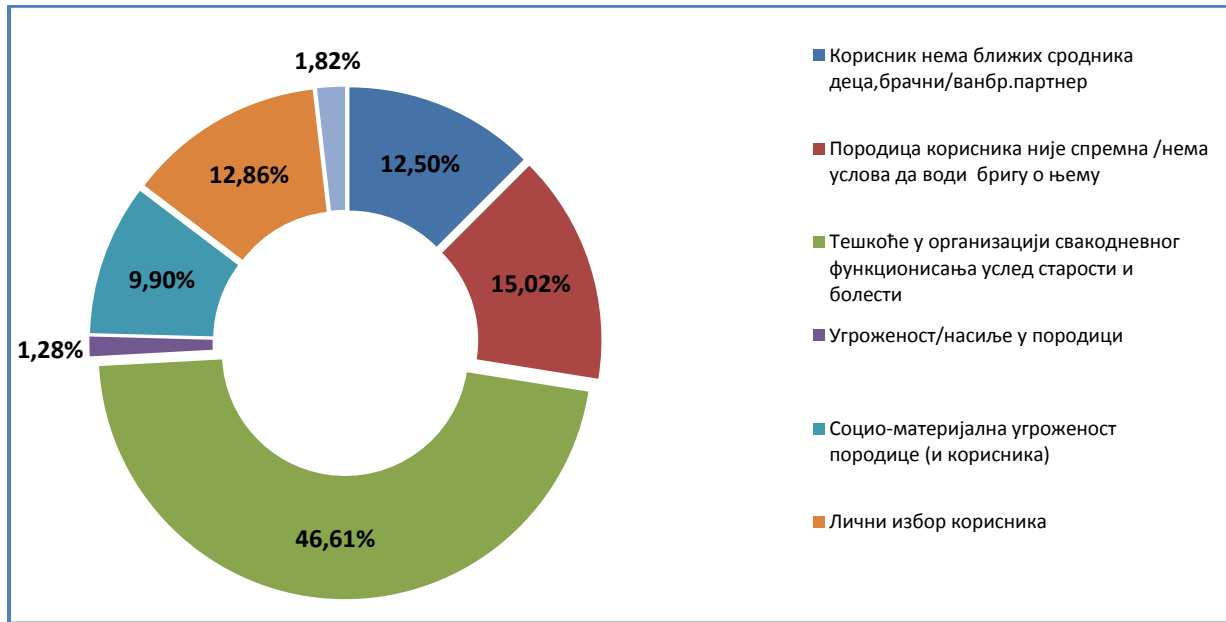

Неке специфичне карактеристике корисника

Од података који се прикупљају у обавезном стручном поступку, анализирали смо неколико карактеристика специфичних за кориснике УСОС. То су: доминантни разлог за смештај, функционално стање корисника, врсте инвалидитета физичког и менталног здравља корисника, начин и учесталост контаката корисника са породицом, дужина боравка у УСОС, разлози напуштања УСОС и евиденцију захтева за смештај корисника који није реализован.

Доминантан разлог за смештај је евидентиран за целу популацију корисника установа. Скоро пловину чине корисници који се одлучују за смештај због тога што имају потешкоће у свакодневном функционисању услед старости и/или болести (46,61%). То су особе којима је, углавном, неопходна континуирана подршка у обављању основних активности у свакодневном збрињавању – кретању, облачењу, исхрани, а затим и у свим другим активностима. Следећа група по величини су корисници о којима породица није спремна да се брине (15,02%). Остали разлози су мање заступљени, по приближно 1/7 корисника у дом је дошла или зато што нема ближих сродника, или су дом одабрали као пут за решавање неких својих животних питања. Затим следе они који немају материјлних услова, нити њихове породице имају материјалне услове за бригу о њима (9,9%). Најмање је корисника који су на смештају због насиља у породици (1,28%), или из неких других разлога (1,82%).

Графикон 7: Доминантни разлози за смештај у УСОС

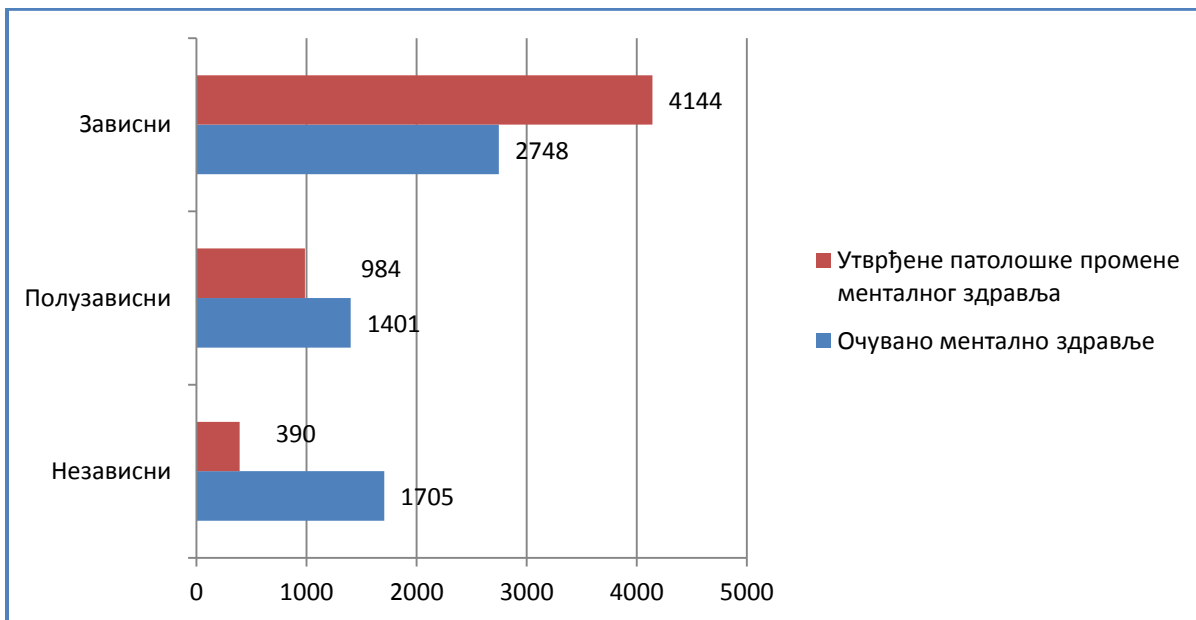

У свим групама по доминантном разлогу за смештај има више жена, али нарочито у групи где је насиље у породици било одлучујуће за смештај.

б) Функционално стање корисника је индикатор који нам релативно грубо указује на степен неопходне подршке и помоћи која ће кориснику бити неопходна за задовољење потреба. Постоје три степена функционалне зависности од туђе помоћи и три групе корисника: функционално независних корисника има 2.095, или свега 18,4%; близу четвртине корисника (2.385 или 21%) је функционално полузависно; а функционално зависних има преко половине (60,6%). Међу корисницима са очуваним

менталним здрављем (5.854 или 51%) има нешто више мушкараца, док у групи са утврђеним патолошким променама менталног здравља (5.518 или 49%) има више жена. Практично 1/3 корисника (37%) је потпуно зависна од туђе помоћи, и није ментално очувана, а свега 15% укупног броја корисника је независно и очуваног менталног здравља.

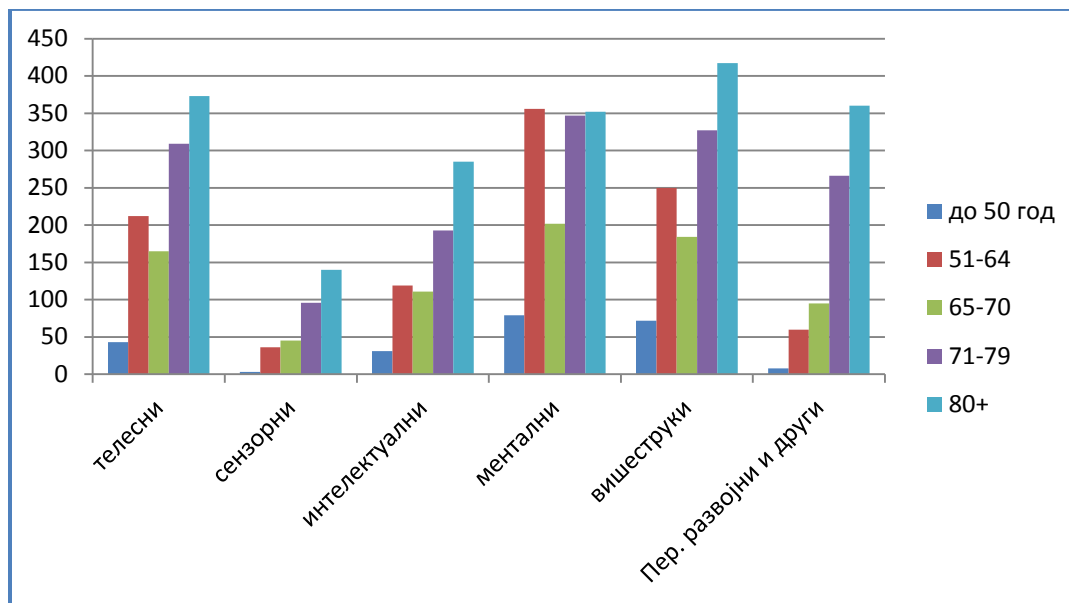
Графикон 8: Функционално стање корисника и ментална очуваност

Располажемо и подацима о врсти инвалидитета и стања менталног здравља корисника, као детаљнијим увидом у функционалност корисника, индикаторима који су, са становишта збрињавања корисника и организовања свакодневног живота у УСОС, од пресудног значаја. Цена услуге у одређеној мери такође зависи од ових карактеристика. Због променљивог здравственог стања корисника, о карактеристикама физичког и менталног здравља закључујемо на основу података на дан 31. децембра 2015. године. На тај дан у УСОС је било 8.102 корисника, што је 80% од укупног броја корисника у току целе године. Резултати су показали да група оних код којих је утврђена нека врста инвалидитета обухвата чак 5.536 корисника, или 68% оних који су на смештају у УСОС.

То су, такође, корисници међу којима постоје знатне разлике и у односу на старосну групу. Они су у различитој мери функционално зависни од туђе подршке и помоћи. У групи корисника са телесним инвалидитетом најбројнији су они из две најстарије групе (682), мада је и међу одраслима до 64 године (255) учешће корисника са телесним инвалидитетом значајно.

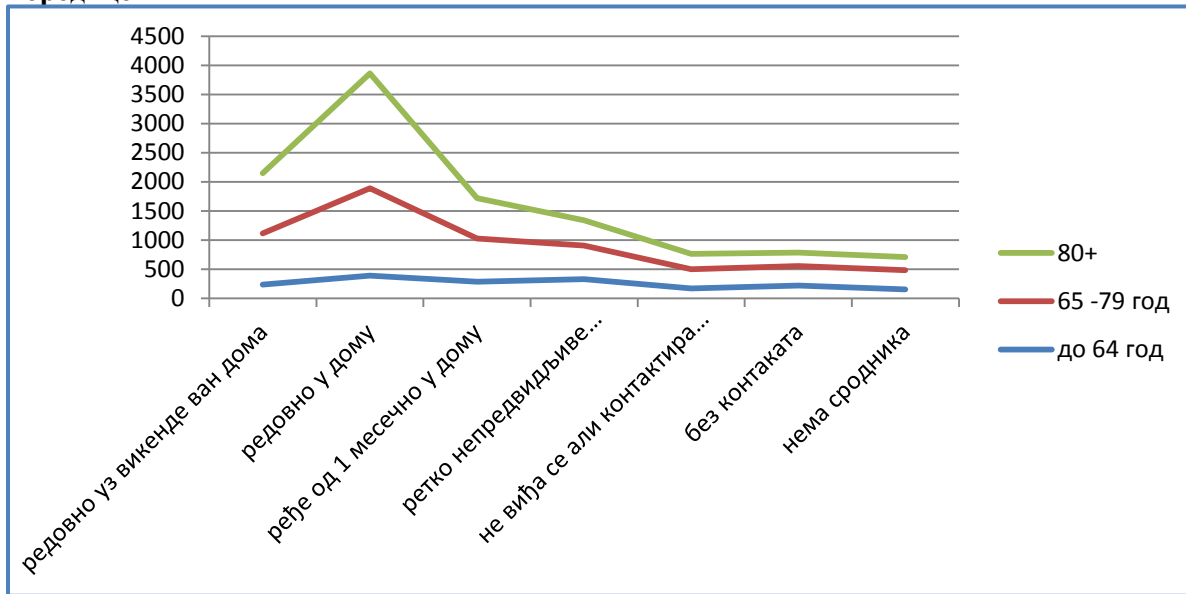
Графикон 9. Корисници УСОС према врстама инвалидитета 31.12.2015. и старости

Забрињавајуће је присуство све већег броја корисника са менталним тешкоћама, при чему је удео већи код старосне групе до 65 година (око трећине оних који имају регистрован инвалидитет и тешкоће) него код старијих од 65 (14%). У пракси се поставља питање увођења нових процедура за збрињавање одраслих са менталним тешкоћама. Препреку представља то је што су УСОС до недавно биле домови само за старије (или геронтолошки центри) који су грађени и развијани по приоритетно резиденцијалном концепту. Данас, у условима када је сваки пети корисник одрасла особа, често ове установе немају сасвим примерене услове за збрињавање и негу одраслих корисника са менталним и интелектуалним тешкоћама.

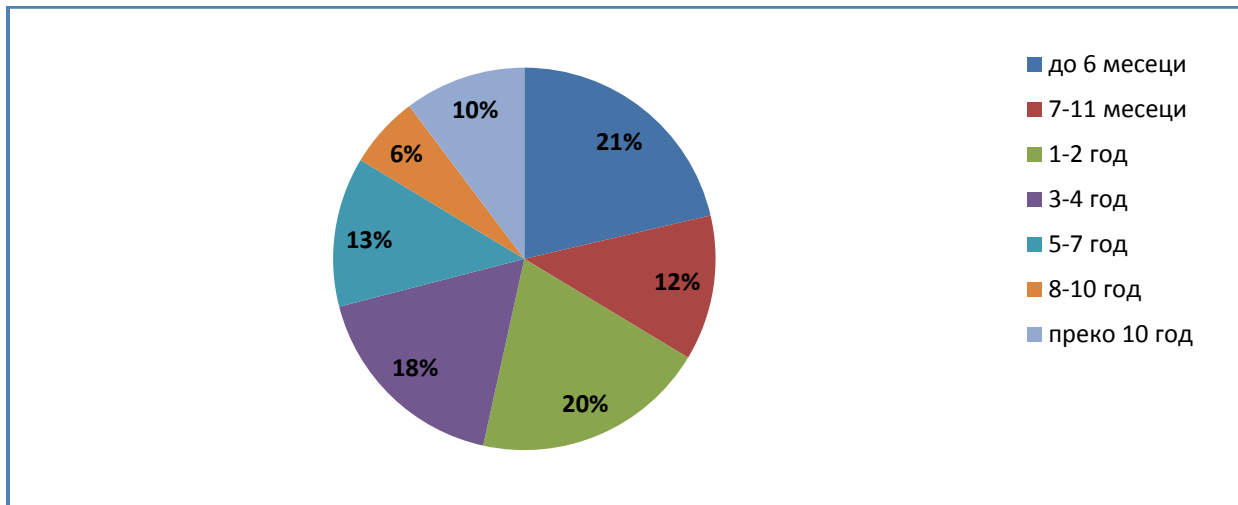
Начин контактирања и учесталост контакта са сродницима су подаци који су прикупљени за целу популацију корисника. Из података се јасно уочавају разлике које постоје између групе одраслих особа са инвалидитетом до 64 године старости, и старијих корисника. Старији корисници (поготову најстарији, односно 80+) значајно чешће и садржајније контактирају са својим породицама и сродницима.

Графикон 10: Начин и учесталост контаката различитих старосних група корисника са породицом

Дужина боравка у установи је податак којим располажемо за све кориснике УСОС који су у току 2015. године били на смештају. Највећа је група корисника која у установи борави мање од шест месеци (21%), нешто мањи удео је оних који су у установи између једне и две године (20%), или од шест месеци до једне године (18%). Преосталих 41% бораве у установи дуже од две године, а 16% чак преко осам година.

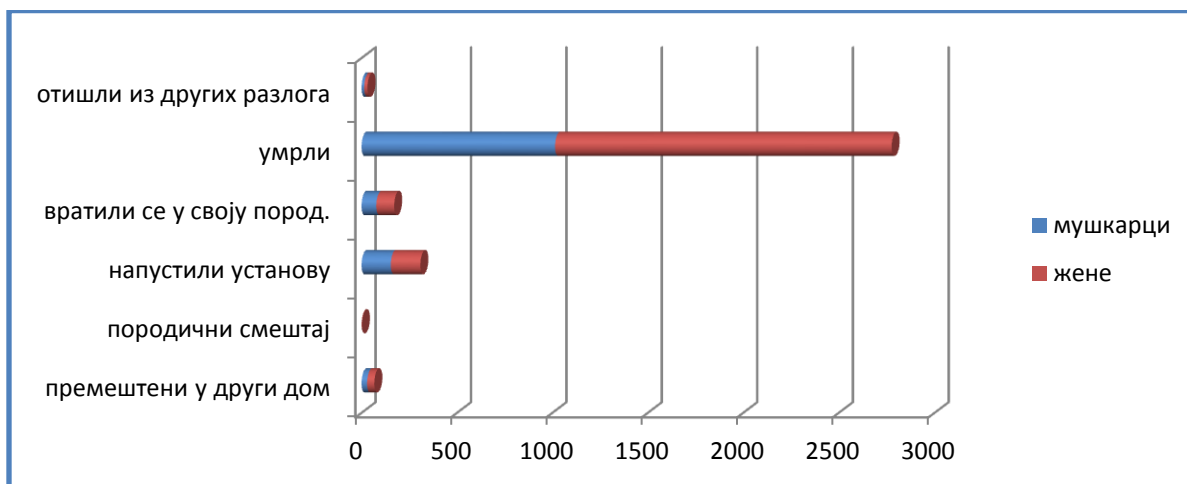
Графикон 11. Дужина боравка корисника УСОС

Ово су подаци који су веома значајни за планирање стручних послова и социјалне и здравствене заштите.

Укупан број корисника који су напустили установе је 3.355, или 29% од укупне популације корисника, а тај податак је скоро исти и у претходне две године (раније је овај број био значајно већи). И даље је најчешћи разлог прекида смештаја смрт корисника (2.776, или 82%). Подаци указују и даље на високу флукуацију корисника, и могу се делом повезати са запажањима запослених да се смештај старијих у установу одлаже, и да се често породица и сами старији одлучују за смештај у већ поодмаклој зависности старије особе, и то често већ у фази потребе за палијативним збрињавањем.

Графикон 12. Корисници према разлогу напуштања УСОС

Узрок смрти у 2015. години је била пре свега болест корисника, али је било и седам самоубистава (у 2014. години је било четири самоубиства), а десио се и један несрећни случај (у 2014. години је забележен такође један несрећни случај). Други разлози напуштања установе су изражена воља корисника и повратак у сопствену породицу (479, или 14%), као и ради премештаја у други дом, или породични смештај, где је отишло врло мало корисника (67 или 2%).

Евиденција захтева за смештај који су у процедури показује да се се стање већ неколико година не мења - недостаје око 300 места, претежно за зависне кориснике. На крају 2015. године, на евиденцији по установама су били обрађени захтеви корисника у 18 установа. Уочава се да је највећи број захтева у Београду, али и чињеницу да се већ пар година у неким подручјима евидентира овакав вишак захтева. То би могло да говори и о томе како би мање проширење капацитета у овим УСОС решило проблем. Са становишта структуре капацитета који недостају, стање је следеће: од укупно 317 захтева који су обрађени, 98 захтева за смештај независних корисника, према 219 (69%) за смештај зависних корисника. У свим УСОС без разлике захтеви су два пута чешће усмерени на услугу смештаја за први или други степен подршке⁹.

⁹ Процена 4 степен подршке одговара функционално скоро сасвим независном кориснику и обрнуто 1 степен подршке значи комплетну неопходну помоћ потпуно зависној особи.

III

ПРУЖАЊЕ УСЛУГА СМЕШТАЈА

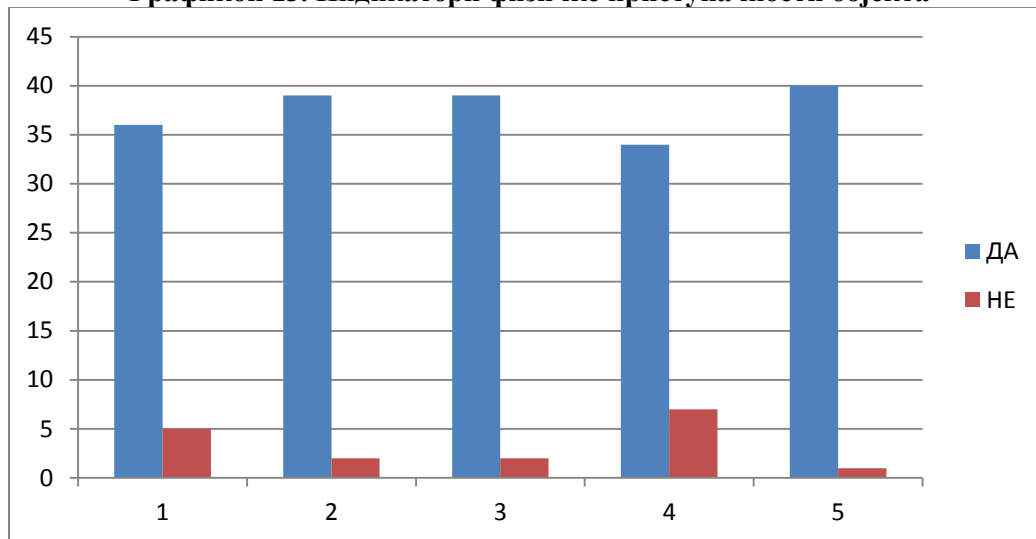
Према прописаном стандарду услуге, односно, прописаном минимуму стандарда квалитета ове услуге, **домски смештај** подразумева обезбеђење више различитих (структурних и функционалних) елемената садржаја услуге. Обезбеђење основне сигурности корисника (дакле, услуга становања, исхране и одевања) је на одговарајућем (прописаном) степену квалитета. Услуга смештаја у дом подразумева и обезбеђење комплетне социјалне, породично - правне и здравствене заштите. То значи да, уколико је потребно, корисник остварује истовремено права и услуге из оквира социјалне и породично-правне заштите, као и здравствене заштите¹⁰.

Према савременом концепту бриге за старије, подразумева се да корисник искључиво по сопственом нахођењу бира домски смештај, и да када је дому, има мотивацију за активно укључивање у живот дома према својим способностима. То подразумева и да је учињено све како би корисник био активан и имао могућност избора. У складу са тим, велика већина корисника дома данас је укључена у едукативне, радне, окупационе, културне и рекреативне активности. Тек сви ови наведени сегменти заједно представљају ниво квалитета живота и услуге смештаја у дом.

Становање

Установе за домски смештај су намењене особама којима је неопходна подршка у свакодневним активностима самозбрињавања и другим, активностима у дужем временском периоду. Зато је квалитет становања у свим УСОС од посебног значаја. Са циљем да се оцени њихова **физичка приступачност у самом месту, општини или граду, као и приступачност одређеним виталним просторима унутар установе**, одабрано је више индикатора. Реч је о мерењу конкретне физичке приступачности теже покретним и особама са инвалидитетом. Установе за смештај са једне стране треба да пружају заштиту основне сигурности корисника, а са друге да задовољавају елементарне критеријуме приступа и удобности домаћег простора.

Графикон 13. Индикатори физичке приступачности објекта

1. Рампа, 2. Рукохвати, 3. Приступачно приземље, 4. Лифт, 5. Приступачни тоалети

¹⁰ Пружене услуге здравствене заштите су предмет посебног годишњег Извештаја који се упућује надлежном Министарству здравља РС.

У 2015. години од 41 УСОС велика већина испуњава скоро све предвиђене критеријуме, односно индикаторе физичке доступности. Степен физичке доступности објекта и елементарних просторних услова за становање, најбоље се виде на Графикону 13, који садржи посматране индикаторе: 1) 36 УСОС има рампе - фиксне или покретне, 2) 39 УСОС има инсталиране рукохвате; 3) 39 има приступачно приземље; 4) 34 имају лифт или покретне столице; 5) 40 УСОС има приступачне тоалете.

Број кревета у собама је један од значајних индикатора квалитета становања. Протеклих година реформа социјалне заштите доста је допринела побољшању стандарда становања. Међутим, чињеница је и да је у складу са уоченим потребама неопходно даље унапређивање.

Табела 5. Структура смештајних капацитета УСОС, 2015. године

Категорија смештаја	Број УСОС	Број смештајних јединица	Број места у тој категорији
Једнокреветна соба	29	821	966
Двокреветна соба	41	1661	3316
Трокреветна соба	39	733	2190
Четворокрев. соба	35	423	1620
5-9 кревета у соби	16	126	775
10+ кревета у соби	2	5	61

Собе са једним креветом су најтраженије. Разлози за смештај корисника у мањекреветну собу су превасходно елементарна заштита идентитета, и обезбеђење минималне приватности личности. Према расположивим подацима за 2015. године, собе са десет и више места скоро су елиминисане (то је сада још 0.6% капацитета), али је и даље значајан број (27% капацитета) соба са четири и више кревета.

Исхрана и одевање

Извор података у вези са исхраном и одевањем корисника представљају искључиво наративни извештаји установа. Значајно је да се у свим установама поред **редовне исхране** обезбеђује и **одговарајућа дијетална исхрана**. У извештајима свих установа наводи се да се исхрани поклања велика пажња. У свакој организационој јединици за смештај постоји уређена процедура по којој корисници имају могућности да утичу на дневни, односно седмични јеловник. Као и ранијих година, и у 2015. су се оброци припремали у складу са важећим нормативима, и уз контролу надлежних стручних служби.

Одевање корисника је такође један од значајних показатеља квалитета живота у УСОС. У извештајима се и даље појављује питање набавке одеће и обуће. Реч је о дефициту одеће и обуће код корисника оних без довољно личних новчаних средстава и могућности да у довољној мери и благовремено дођу до одеће и обуће. То су најчешће корисници који припадају групи издржаваних лица (1.968 особа или 17% укупне популације УСОС).

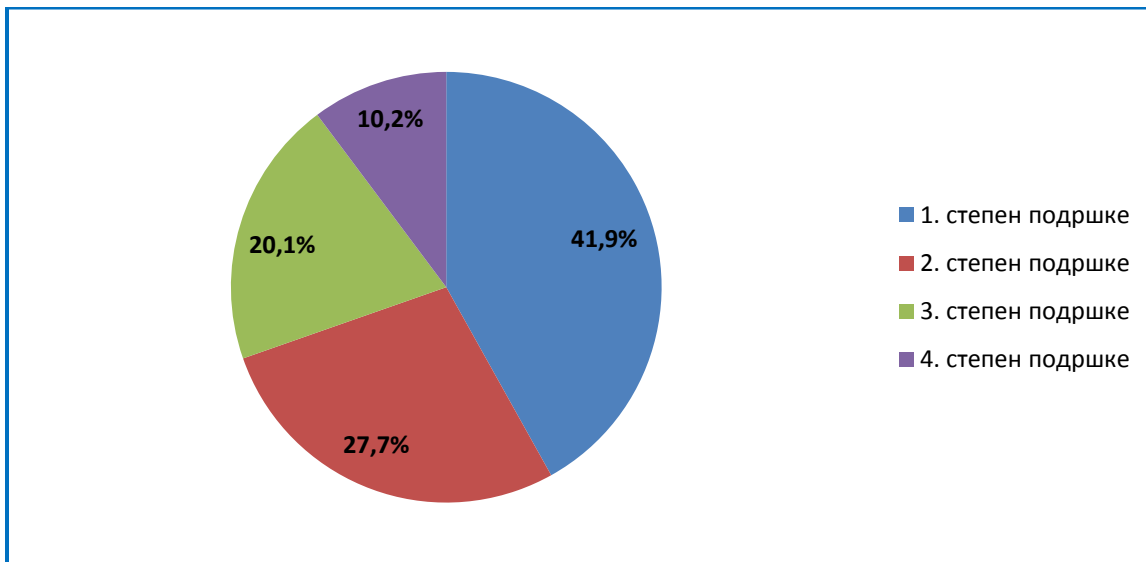
Стручни послови

Стручни послови су саставни део услуге смештаја и основа за реализацију социјалне (и здравствене) заштите, свих видова рехабилитације и других активности корисника на смештају. Стручни послови социјалне заштите у оквиру пружања услуге домског смештаја су пре свега, *послови процене статуса и потреба корисника* као и *праћење и планирање тока заштите, потреба корисника и свих неопходних услова за реализацију планираних циљева на индивидуалном нивоу*.

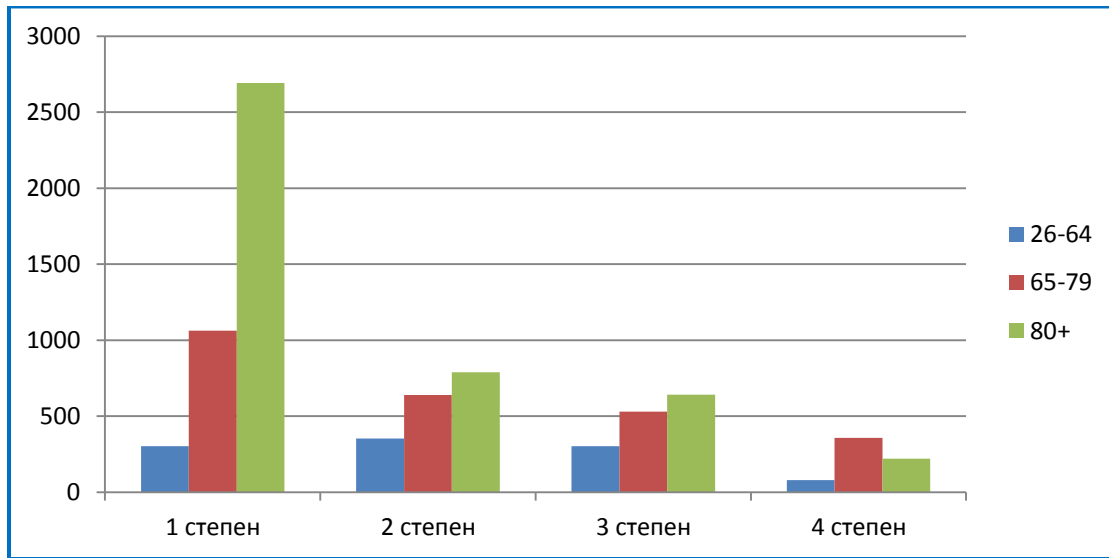
За укупно 6.467 корисника урађена је стручна процена (57% од укупног броја корисника установа).

У оквиру процене статуса корисника, улазе и подаци о стручним пословима, односно *процењеном степену подршке*. Ови подаци представљају прецизно дијагностиковано, функционално стање корисника. Четврти степен подршке одговара функционално скоро сасвим независном кориснику и обрнуто, први степен подршке значи комплетну неопходну помоћ. У 2015. години је за укупно 6.238 или 55% корисника УСОО урађена процена. То би могло да значи за све кориснике који су новоусељени, али и за оне кориснике где је дошло до промена у функционалном стању. Очекивано, највећи број корисника је у првом, највишем степену подршке (41,9%), нешто више од четвртине (27,7%) у другом степен подршке. Ови подаци су потпуно у складу са раније датим подацима о функционалности корисника, по којим је 60,8% корисника потпуно зависно.

Графикон 14: Корисници према степену потребне подршке

Графикон15. Измерен степен подршке у УСОС у 2015. години , по узрасту

На првом степену подршке налазе се, пре свега, најстарији корисници УСОС. Чињеница је да су они и најбројнији и да је њима поред свакодневног збрињавања пре свега неопходна комплетна здравствена нега. Најстарији корисници иначе доминирају на свим степенима подршке сем на 4 степену, где доминирају нешто млађи корисници, али не и одрасли, јер је реч о особама са инвалидитетом.

Један од следећих значајних сегмената стручних послова у пружању услуге смештаја је **планирање индивидуалног тока заштите** које се одвија на нивоу појединачног корисника. Број корисника за које је у току 2015. године урађен индивидуални план услуге је 8.237, а тај број обухвата 73% од укупног броја корисника домског смештаја у току године. Треба имати у виду да је истовремено 2.428 корисника (тј. 21%) у УСОС боравило мање од шест месеци, па је у контексту датих услова постигнут солидан резултат.

Графикон 16: Корисници за које је у току 2015. године урађен план услуге

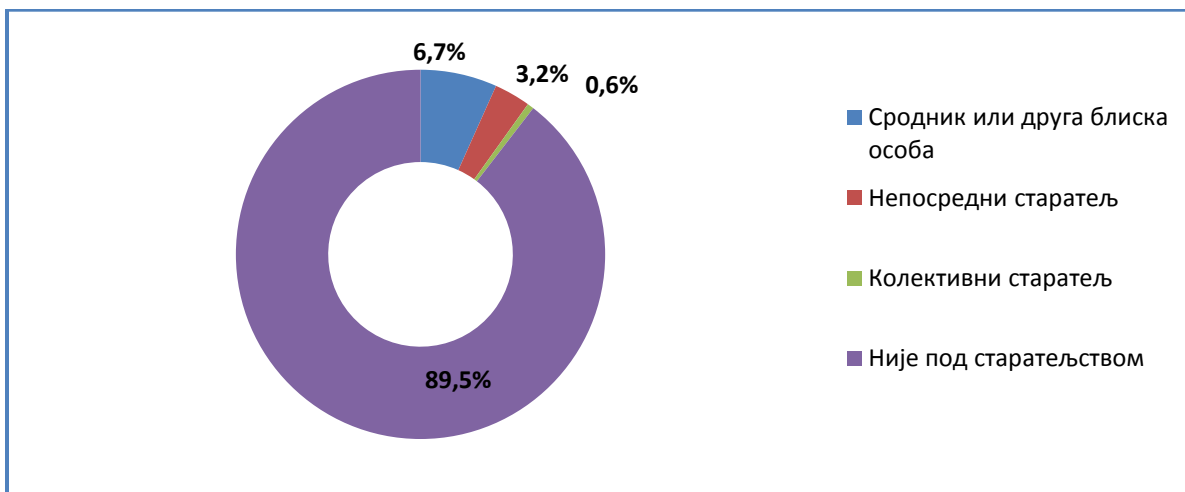

Услуге здравствене заштите које се пружају у оквиру УСОС се у току године континуирано и систематски евидентирају. Важно је напоменути да су извештаји о здравственој заштити корисника установа саставни део извештаја о раду установа за смештај, који се разматрају и на нивоу локалне самоуправе. У 2015. години је рад свих здравствених служби у УСОС изузетно добро оцењен, како од корисника тако и од установа. Све ове оцене су аргументоване одговарајућим бројем пружених услуга корисницима. Важно је имати у виду да су услуге социјалне и здравствене заштите у УСОС међусобно снажно повезане.

Старатељска заштита

Реализација старатељске заштите у УСОС је пратећа услуга, која је део породично правне заштите корисника. То је низ изузетно сложених и одговорних задатака за ове установе.

Графикон 17: Старатељство у УСОС, 2015. године

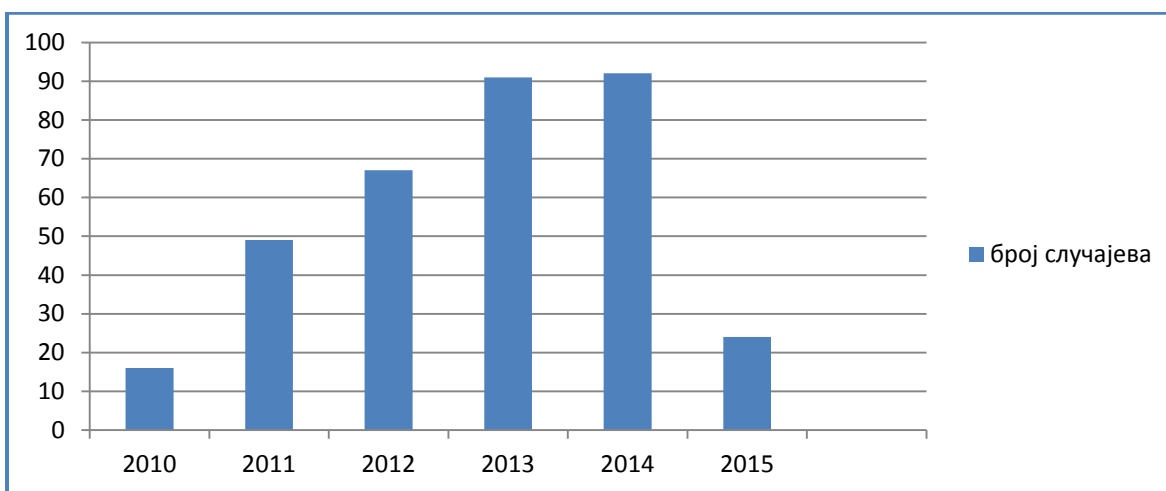
У УСОС је релативно мали број корисника лишен пословне способности. Сви они имају постављеног старатеља, што значи да су испуњене основне законске обавезе након лишавања. Укупно 1.189 корисника (10,5%) је под старатељством. Тај број лагано расте у односу на претходне године. Међу корисницима установа лишеним пословне способности је значајно више жена, као и у УСОС уопште. Стараоци су најчешће физичка лица, односно сродници штићеника, а у мањем броју стручни радници центра, односно установе. Непосредни моменат старања о штићенику који је у установи је у оквиру услуге коју пружа УСОС, али остаје важан део контаката и подршке која зависи од породица или сродника. У мањем броју су непосредни старатељи стручни радници Центра за социјални рад, али у још мањем броју су старатељи стручни радници установе (колективни старатељи).

Заштита од насиља

Активности у УСОС које су усмерене на заштиту корисника од свих врста насиља, дискриминације и занемаривања важан су саставни део услуге смештаја. УСОС су дужне да корисницима обезбеде потпуну заштиту, и да делују превентивно, у циљу смањења или укидања ризика од појаве насиља. Такође, и да ублаже или елиминирају последице насиља, уколико се јави. Од законског дефинисања и санкционисања појаве свих видова насиља, занемаривања и дискриминације осетљивих група, у УСОС се води обавезна евиденција о појави таквих случајева.

У току 2015. у УСОС је евидентирано 29 пријава насиља, док је у 2014. пријављено 98, а у 2013. години су биле чак 103 пријаве. Утврђен пад броја пријава не значи нужно и смањење појаве. Скоро све пријаве су потврђене од интерних тимова УСОС (28). Највише је пријава од стране корисника узраста 65-79 година, а најчешће је реч о пријави физичког злостављања (21). Насилници су искључиво други корисници у установи, и тај податак се понавља из године у годину. Ово упућује на неопходност озбиљнијег реаговања установа него што је то било до сада. У току 2015., како говоре подаци, поднета је само једна кривична пријава. Ваља напоменути и то да установе ипак нису доследно попуњавале податке који говоре о насиљу.

Графикон 18: Број корисника УСОС жртава насиља од 2010.- 2015.

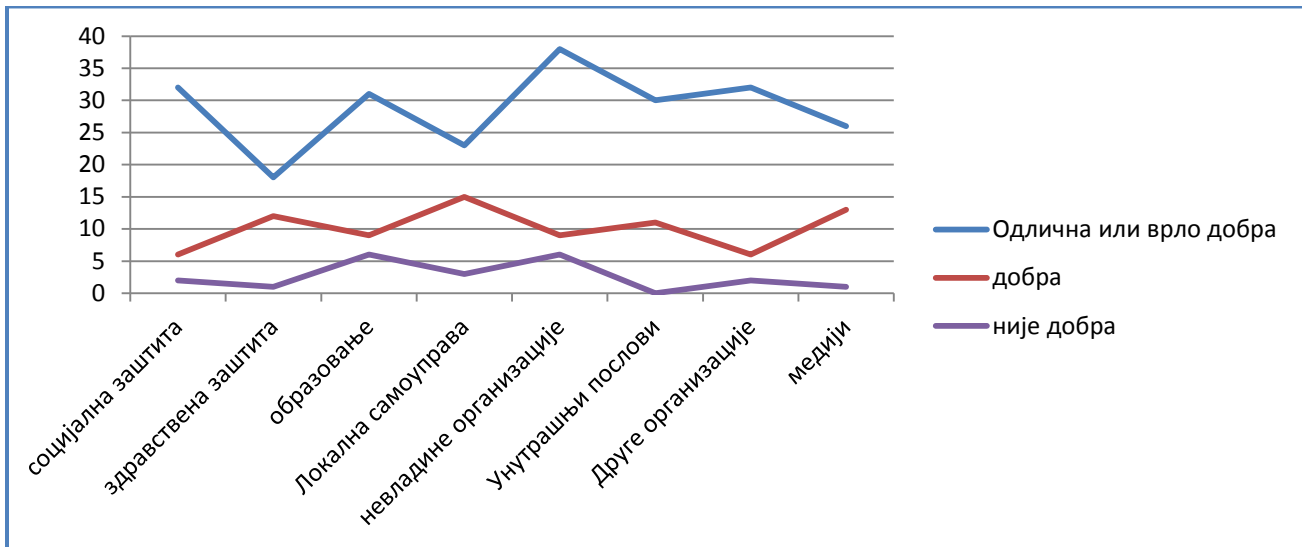

Примера ради, у 2010. години је било само 16 регистрованих старијих жртава насиља у установама, у 2011. години регистровано је 49, у 2012. години 67, у 2013. години 91, а у 2014. години 92 жртве насиља. Уочавамо тренд пораста регистрованих 92 жртава насиља до 2014. године. У 2015. је регистровано само 24 жртве. Ово упућује на могући закључак да је дошло до наглог опадања не само броја жртава насиља, већ суштински самог пријављивања насиља у овим установама.

Сарадња УСОС са другим организацијама

За унапређење рада и квалитета услуга УСОС, а посебно за веће социјално укључивање корисника УСОС, веома је важна сарадња са свим актерима на локалном нивоу, не само са јединицом локалне самоуправе него и службама социјалне заштите, здравства, образовања и културе, саобраћаја, спорта, трговине, становања. Укратко, дом треба да буде близак свим областима живота заједнице. УСОС су оцениле на скали задовољство сарадњом и кооперативност најважнијих актера у локалној заједници.

Графикон 19: УСОС оцена сарадње са локалним актерима у 2015. години

Када је реч о сарадњи, већина УСОС су оцениле као одличну, или као врло добру сарадњу са образовним институцијама и другим организацијама у систему социјалне заштите, локалном самоуправом, унутрашњим пословима и правосуђем, здравственим установама и невладиним организацијама. образовање и невладине организације су такође најчешће оцењене (шест пута) као тешке за сарадњу. Сарадња са донаторима је такође била релативно добра, јер су једну или више донација оствариле 30 УСОС (од 41). Анимирани су донатори из сва три сектора привређивања, али мање из невладиног сектора (12), више из јавног (19), а највише из приватног (22)

IV

ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ СОЦИЈАЛНИХ УСЛУГА

Етимолошки се термин *геронтолошки центар* управо односи на организацију у којој се пружа спектар различитих социјалних услуга за старије особе (60+ а, од 2011 65+). У току 2015. године УСОС су поред различитих видова смештаја пружале и низ других локалних социјалних услуга. Одвијање *процеса деинституционализације* никако не значи смањивање значаја домског смештаја, него ново схватање да домски смештај не може бити једини друштвени одговор на све различите потребе за подршком које имају старије и не само старије особе. Поред тога се мора поштовати и воља старијих и њихова жеља да што дуже време проведу у свом дому и породичном окружењу. Са друге стране, јасно је да ће услуга смештаја старијих и немоћних особа увек бити у одређеној мери потребна, чак неопходна у условима убрзаног старења становништва.

Треба имати у виду да УСОС имају ресурсе који им омогућавају да уз одговарајуће ангажовање могу пружати и читав низ других, сродних социјалних услуга и анимирати средину на подржавајући однос према старијима. То потврђују нове организационе јединице УСОС, као и пројекти поводом увођења других социјалних услуга.

У оквиру УСОС се могу пружати *услуге у локалној заједници – дневне услуге:*

- разноврсне услуге у клубовима (од хигијене, исхране до рекреације и креације)
- услуге дневног боравка за зависне старије (одрасле) особе
- помоћ у кући, или нега у кући
- кућна достава хране (куваног оброка и слично)
- услуге аларм сервиса са обезбеђеним различитим степеном подршке и помоћи
- посете обучених волонтера ради контакта, или дружења, и разне врсте асистенције старијима и одраслима на подручју око дома и шире, а могу бити и информативне услуге неопходне за све циљне групе
- *услуге смештаја у прихватилиште* што је тзв. вандомски смештај или услуге свратишта.
- друге услуге.

У 2015. години се успорава процес деинституционализације или раст броја социјалних услуга и броја корисника дугорочног збрињавања у локалној заједници. Чињеница је да је у току 2014. године социјалне услуге из установа користило укупно 28.000 корисника, што је за 2.000 више него у 2015. године.

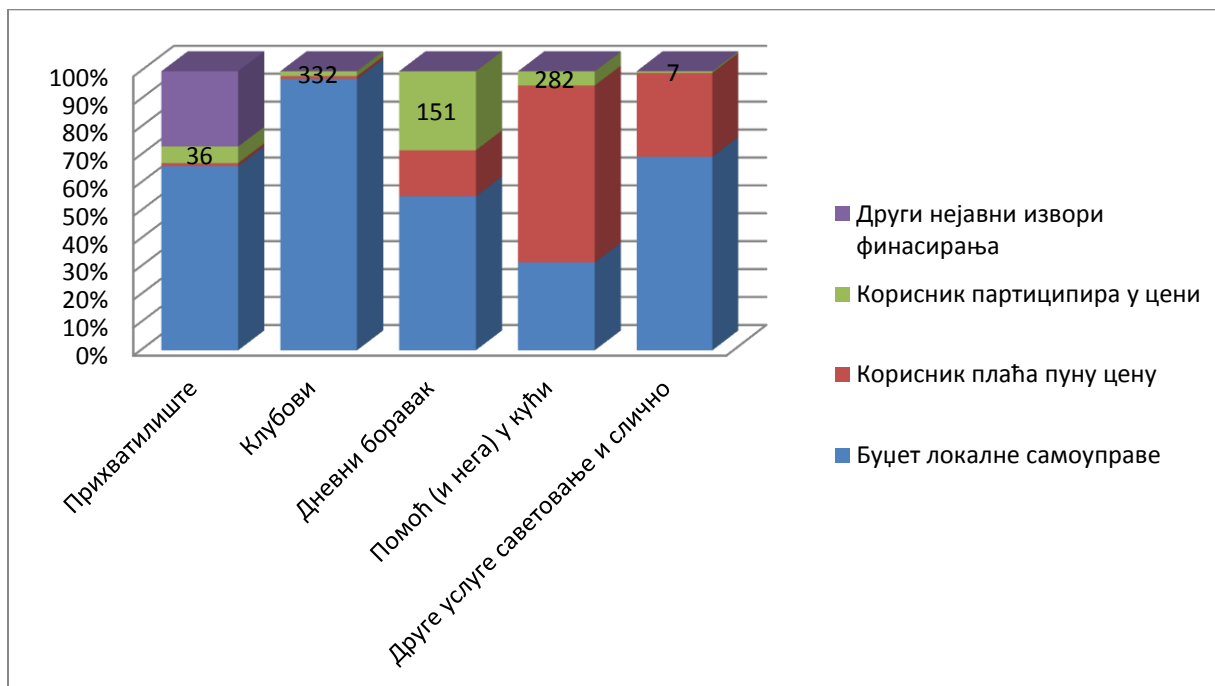
Табела 8: Остале услуге које пружају установе

Остале услуге које установа пружа				
	0 - нема 1- има	Капацитет	Укупан број корисника (1.1.2015. - 31.12.2015.)	Број корисника на дан 31.12.2015.
Прихватилиште (или прихватна станица)	7	89	503	110
Клуб за старије	15	4953	18650	16288
Дневни боравак	5	861	537	444
Помоћ (и нега) у кући	14	4520	5444	4120
Свратиште	0	0	0	0
Саветовалиште	1	96	10	10
СОС телефон	0	0	0	0
Нешто друго	6	578	1157	865

Подаци показују да седам од 41 установе пружа услугу прихватилишта са капацитетом од 89 корисника, док је у 2015. години 503 корисника користило ову услугу. Најраспрострањенија услуга је клуб за старије коју пружа 15 установа, а током 2015. године 18.650 корисника је користило ову услугу. У протеклој години помоћ у кући пружа 14 установа за 5.444 корисника. Када су у питању друге услуге, то се пре свега односи на различите форме подршке са разноврсним садржајем, и то: помоћ у раду народним кухињама, прање и пеглање веша, топли оброк и храна на точковима, као и различите форме здравствене и социјалне едукације. Све социјалне услуге које се поред домског смештаја пружају, користе више жене него мушкарци. Одрасли корисници су заступљени више у коришћењу прихватилишта и прихватних станица. Међу њима (382) је скоро једна трећина бескућника (100). УСОС у плановима развоја услуга треба да се руководе приоритетно специфичним локалним потребама. Специфичне потребе се претходно испитују и процењују са различитих аспеката, и уз коришћење одговарајуће стручне методе.

Финансирање пружања социјалних услуга које се пружају у локалној заједници и у домаћинству корисника се, пре свега, реализује из буџета локалне самоуправе. Према подацима о финансирању социјалних услуга за старије у окружењу установе и у локалној заједници, можемо закључити да је локална самоуправа први и по капацитету најзначајнији финансијер за све врсте услуга.

Графикон 20: Извори финансирања социјалних услуга у локалној заједници и домаћинству корисника у 2015.

У односу на претходну годину повећан је број корисника за које услуге финансира локална самоуправа. Исто тако, повећао се број корисника који сами плаћају пуну цену услуга, а нешто је мањи број оних који само партиципирају у цени услуга.

V

ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

Стратешка оријентација социјалне заштите као и национална документа о старењу су кључни за област дугорочног збрињавања одраслих и старијих особа у Републици Србији. **Нормативна основа функционисања** УСОС је релативно усклађена са њима, доношењем Закона о социјалној заштити. Међутим, примена Закона још увек није довршена, с обзиром да одређени подзаконски акти недостају. Одредбе Закона које се односе на УСОС непосредно, омогућавају развој и адекватно функционисање ових установа. Због тога су у евалуацији Националне стратегије старења домови и домски смештај за старије од стране свих релевантних актера оцењени као област у којој је у периоду 2006 - 2015. било највише позитивних промена.

Број УСОС и географски распоред говори да он није велики (42), а да покривеност целе територије Републике још није у довољној мери постигнута. Установе се међусобно, значајно разликују по капацитету. Капацитету УСОС су дефинисани Уредбом о мрежи, иако за 30 УСОС није у складу са Законом о социјалној заштити (јер имају капацитет већи од 100 места). У постизању одговарајућих капацитета за све услуге дугорочног збрињавања, услуге смештаја (услуге у локалној заједници), није важна само економска моћ одређене заједнице, него и степен развијености одговорности и знања доносилаца одлука о старењу становништва и политици старења, као политичког одговора на појаву израженог старења становништва. **Географски распоред капацитета** за домски смештај је резултат исказаних потреба становништва, нивоа могућности одређених локалних заједница (управа), као и степена њихових знања о последицама старења становништва.

Геронтолошки капацитети у Републици Србији су потребни, као што постоји таква потреба у земљама из окружења. Међутим, ова потреба је мања него на западу и северу Европе, а ближа пракси земаља у медитеранском региону где се обухват старијег становништва институционалном заштитом креће од 2 до 5%. Актуелни капацитет смештаја у јавном сектору у Србији је 8.959 места, што је капацитет за 0,7% грађана старијих од 65 година. Истовремено, висока попуњеност капацитета потврђује висок ниво интересовања и одраслих и старијих грађана као и потребе¹¹ и за новим местима које су евидентирани на основу већ обрађених захтева.

Препорука је да се институционални капацитети развијају у складу са захтевима потенцијалних корисника, што ближе сталном месту становања потенцијалних корисника, и уз хитно развијање читавог низа доступних локалних услуга, које би требало да им омогући што дужи останак код куће.

Организација рада УСОС одговара задацима, условима и критеријумима које садрже прописани стандарди услуга. Организација рада има значајну улогу, и веома је успешна у прилагођавању институционалне заштите духу законских прописа у овој области. **Запослених радника УСОС** има **4.201 и 5%** мање него по важећем нормативу кадрова. Према извештајима установа, неопходни су специјализовани кадрови. Структура корисника у домском смештају се мења и кадрови треба да одговарају потребама све већег броја функционално зависних, и нарочито психички измењених корисника.

¹¹ На основу података Института за јавно здравље (Батут) у Србији (без КиМ) има 10% припадника старије популације (65+) физички непокретних, а чак близу једне трећине има старијих особа са хроничним обољењима

Препоручује се планирање више средстава за *усавршавање и обуку запослених*, као и подстицање даљег формалног усавршавања и образовања радника. Унапређене су, на пример, *одговорности запослених у УСОС*, у погледу превенције и елиминације појаве занемаривања, дискриминације, и насиља над корисницима. С тим у вези, у 33 УСОС су усвојене процедуре за притужбе корисника, а у 22 УСОС формирани стручни тимови за реаговање у случајевима занемаривања, дискриминисања или насиља. Међутим, у пракси, у малобројним пријављеним случајевима насиља (физичког) где су насилници били корисници, нема утврђене одговорности запослених, иако би требало да постоји. Препорука је увођење обавезне обуке радника у области насиља и дискриминације старијих и осетљивих група, уопште.

Корисници УСОС су углавном старије особе са 65 и више година, у већини жене и функционално зависне особе. Сваки шести корисник је одрасла особа са инвалидитетом, чешће мушкарац а најчешће има озбиљне сметње у менталном здрављу. Још 26 хиљада корисника, знатно више жена и старијих особа из окружења и локалних средина, користило је друге социјалне услуге које пружају УСОС. *Неке демографске и специфичне одлике корисника УСОС* нам указују да у просеку у домове долазе одрасли и старији грађани због дефицита услова (укључујући финансијске) за самосталан живот у кући, као и одговарајуће подршке. Углавном долазе усамљени, и без партнера (удовице, удовци) али, уз релативно очувану породичну подршку, у сваком погледу. Дужина боравка корисника је веома разнолика, и један је од доказа различитости унутар ове циљне групе (преко трећине у установи борави једну до четири године, нешто мање од $\frac{1}{4}$ у дому је тек шест месеци, 16% је преко осам година у установи). Преко половине је без школе, или има само основну школу, трећина има средње образовање, а само 9% више или високо образовање. Пре смештаја су најчешће живели у релативној близини дома, у старачком или самачком домаћинству. С обзиром да је истовремено већина корисника дома у групи са функционалним дефицитима, препорука је да се капацитети за смештај дефинишу као услуге смештаја социјално - здравственог типа, као и развијање процедура за палијативну негу, јер је смрт најчешћи узрок напуштања УСОС.

Услуге домског смештаја обухватају становање, исхрану и одевање корисника, стручне послове социјалне (и здравствене) заштите, старатељску заштиту и заштиту корисника од насиља, као и сарадњу са локалним актерима. За несметано пружање услуга смештаја изузетан значај има и њена одрживост. Препорука је и да се даље унапређује приступачност животног простора у домовима, смањује број кревета у собама, повећава заједнички комфор и заштита идентитета и приватности корисника. Уочене су тешкоће у одевању материјално и финансијски угрожених корисника, па се препоручује појачана активност органа старатељства са УСОС, као и подстицање волонтеризма и хуманираних активности у циљу обезбеђивања потребних артикала.

Стручни послови као основа социјалне и здравствене заштите у значајној мери подижу ниво квалитета услуге и обезбеђују адекватан третман корисника. У 2015. години је уз коришћење савременог холистичког приступа обављено индивидуално процењивање стања и потреба више од половине корисника (57%). Процесу планирања даљег тока услуге смештаја, или ревизији услуге смештаја приступило је чак 74% корисника установа. Препоручује се увођење додатних индикатора по којима ће се пратити и ефекти стручних послова процене и планирања третмана корисника. Наративни извештаји установа информишу о богатим садржајима различитих активности са корисницима, о индивидуалном и групном раду, као и о приликама за радно ангажовање корисника. Истовремено, примећује се да је значајан број описаних активности прилично традиционалног карактера, и већ дуги низ година исти у овом типу установа. Потребно је иновирање начина рада са корисницима како би се кроз савремене третманске приступе утицало на очување и подизање капацитета корисника. Препорука је да се установама обезбеди потребна стручна и системска подршка како би напредовале на овом пољу рада.

Заштита од дискриминације и насиља иако напредује, још није постигла озбиљније помаке. За сада није у довољној мери предмет пажње ни запослених, ни корисника установа. У 2015. години је број

регистрованих жртава насиља драстично опао, иако је већина УСОС усвојила одговарајуће процедуре и поступке који су у вези са занемаривањем, и/или насиљем над корисницима, притужбама на рад запослених, или реаговања у случајевима када корисник угрожава себе, или друге.

Друге социјалне услуге УСОС су важне за процену напредовања у процесу деинституционализације. Установе за смештај одраслих и старијих особа се ангажују на одржавању капацитета и развијању квалитета локалних, ванинституционалних социјалних услуга, а 2015. године регистровано је око 26 хиљада корисника. Међутим, ако имамо у виду инфраструктурне ресурсе којима УСОС располажу, констатује се да могућности још нису довољно искоришћене. Препорука је да се процеси даље трансформације установа за смештај одраслих и старијих особа наставе динамичније, и интензивније.

У остваривању стратешког циља да се свакој одраслој и старијој особи која је у ризику од домског смештаја обезбеди избор „остати код куће, или ићи у дом“, пресудни су капацитети услуга у локалној заједници. Установе за смештај су показале да имају значајну улогу у развоју локалних услуга, и већ постижу добре резултате.